

Vuur als nieuw begin

In juni 2017, na de afzetting van president Dilma Rousseff, keurde het Braziliaanse Congres een wetsvoorstel goed om historische documenten in nationale archieven na digitalisatie op grote schaal te verbranden als onderdeel van bezuinigingsplannen. Risicovol: met één druk op de digitale 'delete' knop is alles echt weg. Toen in Oostenrijk huidig FPÖ-leider Herbert Kickl minister van Binnenlandse Zaken was gaf hij opdracht tot een inval bij het federale bureau voor de bescherming van de grondwet en terrorismebestrijding. Gegevens werden in beslag genomen want het bureau zou verzuimd hebben gevoelige data te wissen, maar hij werd door de oppositie beschuldigd extreemrechtse groeperingen die dicht bij hem staan te willen beschermen. En welke overheidsdocumenten heeft Trump – onwettig – naar zijn resort gesleept? In ieder geval informatie die in een wellicht verre toekomst ooit als belangrijk bewijsmateriaal kan worden ingezet. Met een simpele pennenstreek kunnen politieke machthebbers wat zij willen binnen een mandaatsperiode laten verschijnen of verdwijnen. Uitgewist, verbrand, aangepast, of herschreven.

Dit is niets nieuws, maar het inzicht dat alles met alles samenhangt toont een groter perspectief. De huidige verandering van onze wereld heeft twee gezichten: de verandering van het klimaat, door menselijk gedrag aangejaagd, en een klimaat van verandering

dat wereldwijd om zich heen grijpt. In de snelheid van deze onderling samenhangende veranderingen dreigt cultuur, begrepen in de zin van wat een samenleving zowel materieel als immaterieel voortbrengt en overdraagt, te verdwijnen door een politiek klimaat van ontregeling en chaos. Cultuur is ook de manier waarop we ons tot elkaar verhouden en hoe we (al dan niet) geregeerd willen worden. Wie of wat bepaalt of en hoe iets bewaard, genegeerd of uitgewist wordt en welke belangen meespelen: daar moeten we goed op letten.

Een nieuwe orde

Via de media zie ik de enorme en ongelofelijke vuurtornado's van de allesverwoestende branden in Los Angeles. Terwijl het blussen in volle gang is kopen speculanten de verwoeste gronden al op waarmee de uitwissing van wat was definitief wordt bezegeld. Een nieuwe orde wordt gecreëerd. Zo'n vernietiging, dat brengt grote vragen met zich mee. Wat gaat verloren? Wat kan gered worden? Wie beslist? Ik denk aan de iconische huizen gebouwd in het kader van het 'Case Study House' programma in LA: experimentele modelwoningen die de woningbouw-hausse zouden moeten opvangen die verwacht werd met de terugkeer van de miljoenen soldaten aan het einde van de Tweede Wereldoorlog. Door de promotie van het ideaal van betaalbaar wonen voor iedereen verspreidde

Liesbeth Bik

Eames House (Case Study House No. 8),
ontworpen en gebouwd in 1949 door
Charles en Ray Eames. Fotografie:
Jos van der Pol

de esthetiek van het moderne bouwen in de 20ste eeuw zich over de hele wereld. In één van de vele online discussies naar aanleiding van de branden vraagt iemand zich af wat belangrijker is: het leven van een kat, hond of mens? Of huizen, studio's, collecties, musea, historische filmlocaties, of culturele objecten die voorbij levens (die altijd eindig zijn) waarde hebben zowel voor, als na ons? Onvergelijkbaar in hun afweging, maar toch: in de ogen van velen doen de cultuurgoederen ertoe, meer dan ik had verwacht, dus er is misschien hoop voor de cultuur. Ondertussen tonen beelden het Hollywood-teken hoog op de berg in vuur en vlam: het apocalyptische landschap als dramatische filmset. Echt of gemanipuleerd? Op sociale media circuleren veel nepfoto's, blijkt. Volgens getuigen is het beroemde herkenningspunt niet getroffen. Waar kijken we dan naar in het levende archief dat het internet is? Wie bepaalt wat we zien? Nu, een maand nadat de eerste branden ontstonden, het vuur onder controle is wordt duidelijk hoeveel duizenden huizen en onvervangbaar cultureel erfgoed verloren zijn gegaan.

Cultuur is het enige dat je mee kan nemen als je al het andere achter moet laten, aldus schrijfster en journaliste Munganyende in het Unesco-rapport over the culture. In 2018 ging bijna de hele collectie van het Museu Nacional in Brazilië verloren in een brand.

Hoe bouw je zoiets weer op? Volgens Mariana Françaço, verbonden aan de Universiteit Leiden, kreeg het museum met de brand de unieke kans zichzelf opnieuw te definiëren nu de overwegend koloniale erfenis niet langer bestaat. De afwezigheid van inheemse perspectieven werd ook door dit museum erkend maar zoals overal zelden gecorrigeerd, aldus Françaço. João Pacheco de Oliveira, hoofd van de afdeling etnologie en etnografie van het in de as gelegde museum, pakt de nieuwe kans met beide handen aan en werkt met zijn team, voorlopig zonder gebouw om naar terug te keren, op bankjes in parken en cafés. De inheemse bevolking wordt uitgenodigd mee te denken welke voorwerpen in de nieuwe museumcollectie niet gemist zouden mogen worden. Zo creëren zij met elkaar context voor nieuwe en oude kennis. Het opbouwen van de collectie is, na de brand, volledig gebaseerd op samenwerking, ongekend in Europese musea die het gewicht (moeten) dragen van de geschiedenis – ook de last van kolonialisme in hun collecties. Hier is vuur een nieuw begin: naast verlies ook potentieel transformatief naar een nieuwe toekomst, vanuit het besef dat het lichaam, naast objecten, misschien wel een van de belangrijkste cultuurdragers is. En dat er als resultaat van een radicale breuk andere constellaties ontstaan, vol van geluiden die niet eerder zo gehoord werden. •

Liesbeth Bik
is beeldend kunstenaar
en voorzitter van
de Akademie van
Kunsten. Fotografie:
Jos van der Pol